

שלום: חבר, עיתונאי, מורה

מרדכי נאור

המייסד והעורך הראשי, עזריאל קרליבך. שש שנים כיהן רוזנפלד כעורכו הראשי של **מעריב**, עד צאתו לגימלאות ב-1980. בעשרים השנים הבאות המשיך לכתוב **למעריב** מדי שבוע כמעט.

לימודי עיתונאות, העשרה ומרכז מידע

ב-1983 נכנס, כהגדרתו, ל"הרפתקת חייו". הוצע לו להקים את "התכנית ללימודי עיתונאות" באוניברסיטת תל-אביב, ולעמוד בראשה. מי שכל חייו שחה במים הסוערים של התקשורת מצא עצמו במים הסוערים לא פחות של העולם האקדמי. הוא נסע לארצות הברית ולמד מקרוב את דרך התנהלותם של לימודי התקשורת באוניברסיטת קולומביה שבניו יורק ולאחר מכן הקים את התכנית ללימודי תעודה (שהכשירה סטודנטים בעלי תואר ראשון ועיתונאים) במשך שנה (שני סמסטרים). הוא עמד בראשה יותר מעשר שנים ותוך כדי כך הרחיב את מוטת הכנפיים של התכנית וצירף אליה את המכון לחקר העיתונות היהודית.

שלום רוזנפלד היה מורה-עיתונאי בחסד. הוא הכין את שיעוריו מהמילה הראשונה עד האחרונה, ולא היה מוכן לסלוח למורים שלא נהגו כמוהו. בעיקר בא בטענות – בדרכו המנומסת – לעיתונאים ולעורכים, ובהם בכירים ונוודעים, שסברו כי ניסיונם המקצועי הוא ערובה להיותם מרצים ומחנכים של דור עיתונאים חדש. אלה לא תמיד "הכינו שיעורים" ותלמידיהם חשו בכך, למגינת לבו.

הוא לא הסתפק בהנחלת המקצוע לפרחי עיתונאים או לעיתונאים שהגיעו לאוניברסיטה כדי "למלא את המצברים". ביוזמתו נפתח גם מסלול מיוחד לבכירי המקצוע בארץ. "תכנית העשרה", כינה רוזנפלד את המפעל הזה, שריכוז מדי יום שישי לפני הצהריים כמה עשרות עיתונאים בכירים ועורכים בעיתונות היומית בין כותלי האוניברסיטה. בפני כוכבי התקשורת הישראלית התייצבו פרופסורים, סופרים, מנהלי מפעלים גדולים ודמויות בולטות מעולם המחקר והרפואה, והשמיעו הרצאות מאלפות על תחומים בלתי מוכרים להם, הנזכרים אך לעתים רחוקות בטורי העיתונים.

שני מפעלים נוספים של שלום רוזנפלד במסגרת אוניברסיטת תל-אביב, ובמקביל לפעילותה של התכנית ללימודי עיתונאות, היו המכון

שלום רוזנפלד, שהלך לעולמו בחודש אפריל 2008, היה מבכירי העיתונות הישראלית במשך עשרות שנים. הוא מילא כל תפקיד אפשרי בעיתונות הכתובה – מכתב שטח ועד עורך ראשי – ואף לא נמנע מלעסוק באמצעי תקשורת אחרים, כגון הרדיו; וכל חייו, במכוון ובדרך אגב, תוך כדי עבודתו, היה מורה לעיתונאות בחסד עליון. רוזנפלד זכה להאריך ימים. הוא נולד ב-1914 בפולין, ומנעוריו היה חבר בתנועת בית"ר. ב-1934 עלה לארץ ישראל כדי ללמוד באוניברסיטה העברית. לימודיו נמשכו זמן קצר בלבד, שכן הוא נשאב לעולם הפוליטי והעיתונאי של הימים ההם, בטרם מדינה, ימי מאבק ממושך בכל האמצעים, לרבות אמצעי התקשורת. בין השאר היה מפקד פלוגת בית"ר בראש פינה, כתב ועורך בהירדן ובהמשקיף הרוויזיוניסטיים, מחבר כרוזי המחתרת של אצ"ל והאחראי לתחנת השידור החשאית שלה, וכדי להתפרנס נמנה עם סגל הכתבים של עיתון הערב החדש באותם ימים, ראשית שנות הארבעים, **ידיעות אחרונות**. הוא היה רשום ב"רשימה השחורה" של הבריטים ונאסר פעמים מספר.

ב-1948, בעיצומה של מלחמת העצמאות, הצטרף לבכירי **ידיעות אחרונות** שפרשו מן העיתון יחד עם העורך ד"ר עזריאל קרליבך, והקימו את **מעריב**. הוא עשה זאת בלב כבד. לימים סיפר: "אני עצמי לא אהבתי את זה [את העזיבה בחשאי, בדרך של 'פוטש']. חשבתי, וכך אמרתי לחברי, שצריך לגשת למוזס [יהודה מוזס, המו"ל של **ידיעות אחרונות**] ולומר לו: אנחנו באקלים כזה, עם עיתון כזה, לא מסוגלים להמשיך יותר". לדעתו, על הקבוצה ה"מורדת" היה לנסות את מוזס: לתבוע ממנו שיפרים שיהפכו את **ידיעות אחרונות** לעיתון של ממש, ואם לא – "ניפרד כידידים או לא כידידים"! חבריו של רוזנפלד שכנעו אותו שהדבר בלתי אפשרי. יש לפרוש ולהודיע למו"ל לאחר מעשה. הוא הצטרף אליהם והיה ממייסדי **מעריב** ומראשו למעלה משלושים שנה.

במעריב הוא מילא שורה ארוכה של תפקידים הן בבניין המערכת והן מחוץ לו. רוזנפלד היה כתב, עורך, ראש סניף ירושלים של העיתון וכתב בכנסת. ב-1974 החליף בתפקיד העורך הראשי את אריה דיסנצ'יק שמילא את התפקיד 18 שנה, מאז מותו הפתאומי של

במהלך השנים נכתבו לא מעט עבודות לתואר שני ושלישי הן בארץ והן במדינות חוץ, כגון גרמניה, צרפת וארצות הברית, שהסתמכו על מאגר המידע העשיר של המכון לחקר העיתונות היהודית בעולם ושל מרכז המידע שלו.

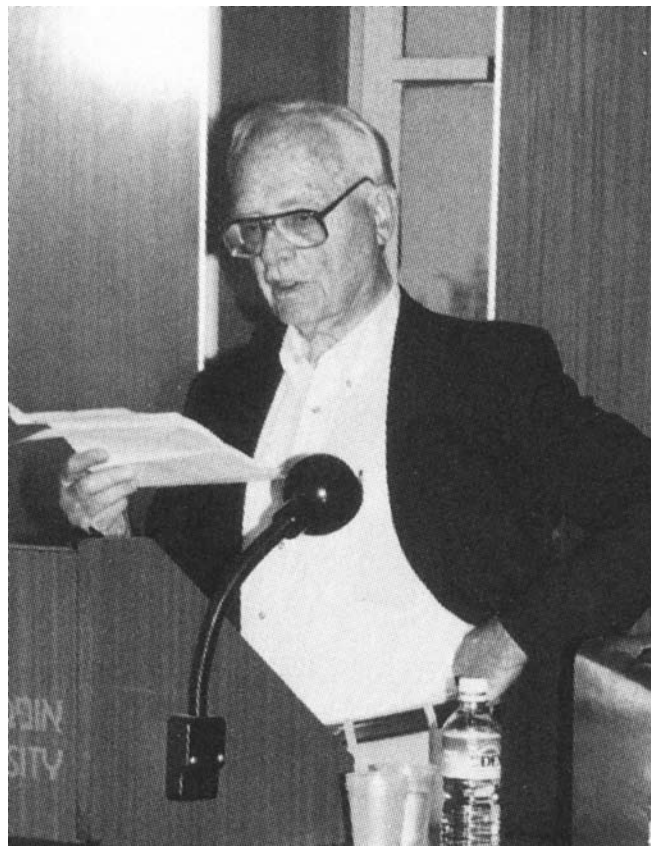
לא מעט מאבקים ניהל שלום רוזנפלד עם ראשי האוניברסיטה ועם גורמים אינטרסנטים שונים, שסברו כי המכון חודר לתחומם. לזכותו עמדו הידע העצום שלו, קשריו הענפים בארץ ובעולם ויכולתו הפנומנלית ממש באיסוף כספים. במשך שנים אחדות הוא ניהל מגעים עם מוסדות, עם ארגונים ועם יחידים, הן בארץ והן מחוצה לה, ואסף שקל לשקל, דולר לדולר, עד שריכז סכום עתק שאפשר לבסס את המכון על יסודות כספיים איתנים, בהתאם לתקנות האוניברסיטה.

כתב העת קשר

יוזמה נוספת שלו הייתה הקמת קשר – כתב עת אקדמי שעניינו העיתונות והתקשורת היהודית והישראלית, הן בראייה היסטורית והן בראייה בת זמננו – כחלק מתכנית הפעולה של המכון לחקר העיתונות היהודית. בתחילת 1987 פנה רוזנפלד לכותב שורות אלה והציע לו לערוך את כתב העת, שיועד להופיע פעמיים בשנה – באביב ובסתיו. שלום ליווה את קשר ב-12 שנותיו הראשונות ועדותו המודפסת מצויה בכל אחד מ-24 הגיליונות, במבוא שלו שהיה מלאכת מחשבת של כתיבה עיתונאית, של רוחב אופקים ושל העברת מסרים שנראו לו ראויים במיוחד.

שמות מאמרי המבוא, בהיקף של 1,000, 500 ואפילו 2,000 מילה, מדברים בעד עצמם: "מהו עיתון יהודי?" "עיתונות והיסטוריה", "התסמונת של מבשר הרע", "צנזורה – סיפור מתמשך", "חירות ואחריות – מסוקולוב עד ברק", "אחרי מות (עיתונים)", "בשבחי העיתון של שלשום", ועוד. בדרך כלל התבטא בצורה מנומסת, תמיד בהירה, אך לעתים איבד את סבלנותו למראה ההידרדרות שחלה בעיתונות לקראת סיומה של המאה העשרים. במאמרו "העיתונות בין בזל לשיינקין – מאלטנוילנד לפרחלנד"², כתב בחריפות יחסית נגד תופעת ה"פרחיות" שהשתלטה על המדינה ועל העיתונות, ולא הסתיר את צערו על שהשתלטות "אצולת הממון" וחישובי הרווח גברו על שאר האישים והנושאים, ועל שנגזז חלומו של הרצל שמדינת היהודים תהיה "רפובליקה אריסטוקרטית" באיכות המחשבה והמעשה. שלום היה כל חייו "אריסטוקרט אינטלקטואל" וציוני, ולא הסתיר את דעתו שהציונות חייבת להמשיך ולעמוד במרכז חיה של מדינת ישראל. הוא נהג להביא ציטטה מדברים שכתב עורכו הראשון של מעריב, ד"ר קרליבך, שהתייחס למדיניות כלכלית חדשה ושנויה במחלוקת של הממשלה בימי ראשית המדינה: "בן-גוריון מכריז על המדיניות הכלכלית החדשה [...] מחליטים במערכת להמשיך ולתת שאנסה להרגעה, אם כי אין שום אמון בכנות הביצוע [...] אני איתן בדסק החדשות ובמאמר ללמד זכות על התוכנית עד כדי עיוות המציאות. מצפון עיתונאי בלתי נקי, מצפון ציוני נקי"³.

בשנת החמישים למדינה הייתה מסקנתו פסימית: "העיתונות בימינו, הרבה יותר מבעבר, היא עסק מסחרי לכל דבר, מותג תעשייתי שחלים עליו הכללים של עסק: ירווח – ישרוד; ייפסד – ייסגר, כפי שאמנם קרה לנו יותר ויותר פעמים בשנים האחרונות"⁴. תופעה זו ואחרות בעיתונות הישראלית לא מצאו חן בעיניו, בלשון המעטה.

שלום רוזנפלד

לחקר העיתונות היהודית בארץ ובעולם וכתב העת קשר. המכון היה מעין אימפריה-זוטא, ששלחה זרועות לכיוונים רבים: מחקר, איסוף נתונים על רבבות העיתונים היהודיים שראו אור ברחבי העולם מאז שלהי המאה השבע-עשרה, ראיונות מוקלטים ומתומללים עם עיתונאים ועם עורכים יהודים ותיקים בארץ ובתפוצות ואיסוף מתמיד של כל מילה ואזכור שנדפסו בעיתונים, ובמידת האפשר גם שודרו ברדיו ובטלוויזיה, בנושאים המגוונים של התקשורת הישראלית.

מרכז המידע של המכון שהוקם ביוזמתו ושנוהל יותר מעשר שנים בידי כרמן אוסי, אסף תוך תקופה קצרה אלפי ורבבות פריטים בנושאי תקשורת ישראלית ויהודית. מדי יום אפשר היה לראות במקום מרצים, סטודנטים, אורחים מחוץ לארץ ומתעניינים בתקשורת הישראלית, כשהם נעזרים באוצרות המתרבים והולכים של המכון. אמצעי התקשורת הישראלית למדו לנצל את המקור הבלתי גדלה הזה, ולא היה מאושר משלום רוזנפלד בראותו את פעילותו התוססת של המרכז וסיועו לחוקרים ועיתונאים בארץ וגם מעבר לגבולותיה. הוא עצמו גילה פעילות אישית במרכז המידע. מדי יום כמעט נהג להביא גזרי עיתונים ואף הקלטות של תכניות רדיו וטלוויזיה (בעיקר חדשות), "בשביל הדורות הבאים", כפי שנהג לומר.

משנת הקפיטליזם המושלם, מאת יוסף וירגין.
 ספרו הראשון ראה אור בשלהי שנות השלושים. זהו ספר **שלמה בריינסף**, עולה הגרדום הראשון, שלום רוזנפלד היה מפקדו בפלוגת בית"ר בראש פינה. הספר ראה אור לראשונה בפולין ב-1939, בעברית, באידיש ובפולנית, ורק עותק אחד שרד ממנו והגיע לארץ ישראל. מעותק זה הוכנה מהדורה משוכפלת לצורכי האצ"ל, ומהדורה זו צולמה והופיעה מחדש, בעריכתו המחודשת של שלום רוזנפלד, ב-1979. ספר זה מפנה את תשומת הלב לפעילותו של רוזנפלד באצ"ל עוד בשנות השלושים, הן בארץ ישראל והן בפולין. מתברר שכבר אז הוא היה בעל עמדות פוליטיות מתונות יחסית, והדבר בא לידי ביטוי בדבריו בכינוס העולמי השלישי של בית"ר בוורשה, בספטמבר 1938, שבו נכח גם ז'בוטינסקי. כנגד דבריו הקיצוניים של מנחם בגין הצעיר ואחרים, שמהם הסתייג גם ז'בוטינסקי, השמיע רוזנפלד דברים ברוח שונה. הוא קרא לבאי הכינוס להיזהר מ"עצבנות" ומ"היסטריה", ולא להגזים ולצעוק "רק מהפכנות". הוא יצא גם נגד אלה שסברו כי איבוד לדעת לשם "דף היסטורי יפה" הוא מטרה נעלה, וקרא "להשתחרר מתקופת הרומנטיקה, האקסטזה והפראזה", ולעבור "לתקופת ההתבגרות".¹⁰ כמה מספריו באו לעולם בעקבות טוריו הסאטיריים בעיתונים, שכן רוזנפלד ניחן, נוסף על כל מעלותיו האחרות, גם בחוש הומור מיוחד והסאטירה שלו הצליפה לכל עבר. כאלה הם הספרים **אצלנו** (1962), **זווית חדה** (1983) ו**פרטי בהחלט** (1962). ספר זה נולד בעקבות שידור תכניות אישיות קצרות ב"קול ישראל" בתחילת שנות השישים, כולן ברוח קלה, מלטפת אך גם דוקרנית מפעם לפעם. לכתביה העיתונאית התייחס ברצינות הראויה, ויותר מכך – לכתביה הפובליציסטית. פרס ישראל לכתביה עיתונאית-פובליציסטית שהוענק לו ב-1986 בא לבטא את הוקרת הכלל לדרך כתיבה זו, שהתמעטה עם השנים. לעומת זאת, בכתיבתו הקלה הרשה לעצמו להקל ראש במקצת. במבוא לספרו **זווית חדה** כתב, בין היתר: "בעל המדור [במעריב, שממנו נאספו הקטעים] אין לו יומרה של היסטוריון [...] המטרה שהציב לעצמו היתה ללוות את פעמיה של ההיסטוריה הגדולה ברמיזה, בקריצת-עין, בצחקוק ובמשובה [...] פה ושם התרגזנו ובלא לחוס על עצמנו הצלפנו בשוט הסרקזם בדמויות הנערצות על עצמן [...] לפעמים הגנבנו בין הדפים הקלילים גם משהו רציני יותר, אפילו סנטימנטאלי".¹¹

ה"רומן" עם הרדיו

ה"רומן" של רוזנפלד עם הרדיו החל עוד בשנות הארבעים, בעת שהיה אחראי, כאמור, לצד התוכני של תחנת השידור המחתרנית "קול ציון הלוחמת" של האצ"ל. הוא חודש, וביתר שאת, במחצית השנייה של שנות החמישים, בעת שהוזמן על-ידי יצחק שמעוני לקחת חלק בהקלטת תכנית רדיו חדשה בשם "שלושה בסירה אחת". מה שקרה לאחר מכן, כפי שאומרת הקליפאה, הוא אבן דרך בתולדות הרדיו הישראלי.

רוזנפלד, כאיש צוות קבוע של התכנית, לצדם של דן בן אמוץ, גבריאל צפרוני, המנחה יצחק שמעוני, הפזמונאי דן אלמגור ועוד רבים טובים, הפך תוך תקופה קצרה לגיבור תרבות. משלושת המשתתפים המובילים, דן בן-אמוץ ייצג את הישראליות המתפרצת,

כשנשאל מה אפשר לעשות כדי לשפר את המצב, נהג להרים את ידיו ולומר: אני את שלי עשיתי, עכשיו תורם של אחרים, והלוואי שיצליחו.

מדי פעם חזר לגרסא דינקותא שלו וביקש לכתוב כתבות ומאמרים על נושאים עיתונאיים-היסטוריים. כזה היה המאמר "כיתת חיילים באה לעכב את הוצאת 'על המשמר'".⁵ המאמר עסק בפרשייה בלתי ידועה בתש"ח, כאשר הצנזורה המתהווה של "המדינה בדרך" התעמתה לא אחת עם עורכי העיתונאים והכתבים הבכירים בתקופה להחמיר בתקנות, אף שטרם היו לאנשיה – בשלב זה הם היו "צנזורים מתנדבים", וכונו "מבקרי העיתונות מטעם כוחות הביטחון" – סמכויות של ממש. "כפי שאני יכול להעיד מניסיוני, כעורך חדשות בימים ההם בשני עיתונים", כתב רוזנפלד במאמר הנ"ל, "היו מדי פעם חילוקי-דעת בין העורכים לבין אותם מתנדבים [...] אך ברוב המקרים לא גרמו הוויכוחים למשברים".⁶ עד שהתפוצצה בתחילת אפריל 1948 פרשת **על המשמר**. עיתון זה פרסם תצלום של כפר הקסטל בדרך לירושלים, שאושר בשלב מוקדם יותר בידי אותם צנזורים. מאוחר יותר הם טענו כי השינויים בשדה הקרב הפכו את התצלום ל"פסול", ופרסומו היווה עבירה צנזוראלית חמורה. אי לכך נשלחה כיתת אנשי "הגנה" (צה"ל יום רק חודשיים מאוחר יותר) לעכב את הפצת העיתון.

לעתים נדרש רוזנפלד לנושאים עקרוניים. כך עשה ב-1991, כשכתב מאמר ארוך ומלא שיטוטים ומקורות בשם "ג'רנליז – שפתם של העיתונאים".⁷ הוא שיבח עיתונאים ועורכים אחדים וביקר בחריפות אחרים – את רוב אנשי המקצוע למעשה – בשל שימוש בלתי אחראי בשפה. ובלשונו: "למרבה הצער מצויים בתוך ציבור העיתונאים, בצד אמני ביטוי, גם עיתונאים המצטיינים בשילוב הרה"סכנות של בורות ושל זלזול. שילוב זה מוליד חליפות בעיתונים שיממון, עיוותים, רדידות ואף **עבריינות** לשונית".⁸

מאמרו של רוזנפלד בקשר מהווים חוליה נוספת בקשר שבין העיתונאי הווירטואוז למורה לעיתונאות, המבקש להעביר את המסרים שלו לקוראים, ובראש וראשונה לעיתונאים שבהם.

הספרים שכתב, שערך ושתרגם

לצד עבודתו ארוכת השנים באמצעי התקשורת (עיתונות, רדיו ואף נגיעות של טלוויזיה), תרם שלום רוזנפלד גם לעולם הספרים. ספק אם מישוה זוכר כיום, אבל ביום הניצחון על גרמניה הנאצית, ה-8 במאי 1945, פרסם **ידיעות אחרונות** ספרון שכתב, **שש השנים הללו (1939-1945)**, ובו תיאר את אירועי המלחמה. על פני 77 עמוד פורטו מהלכי המלחמה, תוך ציון העובדה המרה שהניצחון הושג, אך בקרב העם היהודי שנותר אין השמחה שורה.

בשנות החמישים הוא היה מעורב, כעיתונאי, באירועים הסוערים של התקופה. אחד הבולטים שבהם היה משפט קסטנר. שלווה את המשפט מתחילתו ועד סופו, פרסם זמן קצר לאחר שניתן פסק הדין את ספרו המקיף **תיק פלילי 124**,⁹ ובו סקר בפירוט רב את השתלשלות המשפט שזעזע את דעת הציבור והפוליטיקה הישראלית. הוא לא משך ידו גם מתרגום ספרים בנושאים אקטואליים, כגון **מקהיר עד דמשק** מאת העיתונאי האמריקאי רוי קרלסון, על מלחמת הערבים נגד ישראל ב-1948, ואפילו ספר בכלכלה שתרגם מפולנית:

שלום רוזנפלד הסתלק לעולם שכולו טוב. אנו נותרנו עם זכרו של חבר נאמן לכל מי שהכירו, ועם המילים – המילים הרבות מספור שכתב בכישרון עצום בעיתונים ובספרים.

הערות

- 1 שלום רוזנפלד, "פרקי קרליבך והקמת 'מעריב'", קשר, 30 (נובמבר 2001), עמ' 97.
- 2 שם, גל' 23, מאי 1998, עמ' 2-9.
- 3 שם, עמ' 5.
- 4 שם, עמ' 3.
- 5 קשר, 4, עמ' 54-50.
- 6 שם, עמ' 50.
- 7 קשר, 10 (נובמבר 1991), עמ' 70-58.
- 8 שם, עמ' 59; ההדגשות במקור.
- 9 תיק פלילי 124 – משפט גרינוואלד – קסטנר, תל-אביב 1955.
- 10 על הכינוס, דובריו והדעות שהושמעו בו, ראו: יוסף הלר, לח"י – 1940-1949, א, ירושלים 1989, עמ' 60-57.
- 11 "פתח דבר" לספר זווית חדה, תל-אביב 1983, עמ' 5.
- 12 שלום רוזנפלד, אצלנו, תל-אביב 1962, עמ' 2.

גבריאל צפרוני ביטא את ה"ידישקייט", ואילו שלום רוזנפלד היה נציגה של האנינות התרבותית והאינטלקטואליות. הברקותיו נבעו מחוש ההומור שלו בצירוף ידע איך-סופי בכל נושא אקטואלי ותרבותי. לימים התאונן שהצלחתה הפנומנלית של "שלושה בסירה אחת" העמידה לא אחת בצל את עבודתו העיתונאית, שבה ראה את תפקידו הראשי.

* * *

אם לסכם חיים ארוכים ומלאים כפי שהיו לשלום רוזנפלד, ראוי לומר עליו שהיה אמן המילה. ספק אם היה מאשר הגדרה זו, שכן היה אדם צנוע שלא אהב לקבל מחמאות בפומבי, אך מיליוני המילים שכתב בוודאי היו חלק מנשמתו, כפי שכתב:

מאז נטלתי עטי בידי, קסם לי כוח המסתורין האצור במילים. ראיתי במילה לא רק אמצעי להביע בו רעיונות או דעות, כי אם ייצור חי. ייצור שיש לו גוף, נשמה, אופי, רצונות, קפריזות [...] מילים יש בכוחן גם לזעזע ממלכות, להחריד שליטים, להוליך אנשים אלי קרב, להלהיב המונים, לזרוע אימה, לרומם ולהשפיל, לדכא ולקומם [...] המילה לופתת אותך בצבת ברזל.¹²